

Gyógyszerészet 17. 29—30. 1973.

RÉGI GYÓGYSZERTÁRI SÚLYOK ÉS EGYÉB MÉRTÉKEK

RÉPAY LAJOS

A XVIII—XIX. századi orvosi vénnyek tanúsága szerint hazánkban az első Magyar Gyógyszerkönyv életbe lépéséig, 1872-ig drachma-súlyrendszer alapján dolgoztak a gyógyszerészek. De mi volt a drachma?

A Lydiában i. e. 550 körül forgalomba került korong alakú pénz gyorsan elterjedt a régi Hellas egész területén is, ahol azelőtt vas- és réznyársakat (*obelos*) használtak fizetőeszközként, s amelyekből összesen hat nyárs neve volt a *drachma*. Bár a görög városállamok különböző pénzlábak szerint verették pénzeiket, az általános súlymérték alapja mégis a *talentum* (29,196 kg) volt, mely 60 *minából*, illetve 6000 *drachmából* állt. A régi nyárs-súlymérték alapján a drachma hatodrésze továbbra is az *obulus* maradt. Az attikai, ezüsből kiverett drachma súlya 4,366, a korinthusi, pegazust ábrázoló drachma pedig csak 4,3 g volt. Ismeretesek voltak a görög államokban és az ő pénzeiket utánzó barbár törzseknél többszörös súlyban kiverett ezüst drachmák is: így didrachma, tetradrachma stb. [1].

A rómaiak szintén átvették a drachma-súlyrendszert, de drachmájuk mára a görög *librának* kilencvenhatodára lecsökkentett pénzláb szerint mindössze 3,411 g súlyú ezüstpénzt jelentett. A római libra súlyegységei: 1 libra 327,45 g; uncia 27,288 g; drachma 3,411 g; srupulus 1,137 g; obulus 0,568 g; granum 0,0189 g volt. Ūrmértékként az amphorát (26,196 l), az urnát (13,198 l) és a cyanthust (0,0455 l) használták [2].

A gyógyszerházakban általánosan használt niŪn-

bergi drachmát (4,3755 g) Mária Terézia 1763-ban kiadott rendelkezése értelmében az akkor általánosan kötelezővé tett bécsi mértékegység váltotta fel, amelynek drachmája mára csak 3 727 646 g súlyú volt. Ezen rendelkezés sok félreértésre adhatott alkalmat, mert — mint tudjuk — hazánkban a XVIII. században is nagy volt az orvoshiány, s a külföldről behívott orvosok többsége niŪnbergi mérték szerint írta fel a vénnyeket, míg a Monarchia orvosai a bécsi súlyrendszert használták. Az osztrák gyógyszerházi font a kereskedelmi fontnak csak háromnegyed részével volt egyenértékű, és 24 latból állt. Felosztása: font (libra); 1/2 font; uncia (obon); 1/2 uncia (lat); drachma (nehezék); 1/2 drachma; srupulus (terecs); 1/2 srupulus; granum (szemer). A részsúlyokat még a következőképpen is nevezték: aemiuncia vagy semuncia (unc. 1/2); semidrachma (drach. 1/2); sesquincia (unc. 1 1/2); semissis (1/2); triens (1/3); quadrans (1/4); sextans (1/6); octans (1/8); decima (1/10) grani.

A következő súlykifejezéseket ritkábban használták:

Fj. (fasciculus — köteg) 1 obon (uncia) 35 g
Mj. (manipulus — marék) 1/2 obon (uncia) = 17,5 g
Pj. (pugillus — csipet, 3 ujnyai) 1/2 nehezék (drachma) = 2,2 g
Msj. (mensura — quart — findzsa) 36 obon (uncia) = 1260 g
Egy osztrák pint lepárolt víz 40 obonnak felelt meg [3].

A drachma-súlyok grammokban kifejezve:

1 libra —	12 uncia,	96 drachma,	288 srupulus,	5760 granum =	420,045 g =	420
	1 uncia,	8 drachma,	24 srupulus,	480 granum =	35,004 g =	35.
		1 drachma,	3 srupulus,	60 granum =	4,375 g =	4,5.
			1 srupulus,	20 granum =	1,458 g =	1,5.
				1 granum =	0,073 g =	0,75

Ezeken a súlymennyiségeken kívül az osztrák gyógyszerkönyvek és az orvosok a *lat* vagy *könting* nevű súlymennyiséget is használták; ez négy drachmának, vagyis 17,5 g súlynak felelt meg.

A súlymennyiségeket római számokkal jelezték, az egyeseket azonban i, az utolsó egyest pedig j betűvel. Például uncias trias = iij. — sex = Vj — novem = iX. Ugyanígy a gyógyszer és a dátum i végződését is j betűvel írták. Pl. Syr rubij, vagy junij — julij. A fél mennyiséget a szám után a görög betával jelölték. Pl. septem et semis-vijß - vagy decem et semis-Xß [4].

Az 1872-ben érvénybe lépett Magyar Gyógyszerkönyv a gramm-súlyrendszer bevezetésével az összes eddig használt súly- és egyéb jelzéseket megszüntette, de 3 évi türelmi időben megengedte az életveszélyes betegek részére felírt sürgős jellegű vékenyben a régi jelzések használatát. Ez esetben a gyógyszerész köteles volt a Gyógyszerkönyv táblá-

zata alapján az átszámítást elvégezni és a vénnyre felvezetni — mára a g súlyokra megállapított árak miatt is.

Font-libra kilogramm-súlymennyisége:

Font (libra): 12 obon (uncia) = 420,014 g
1 obon (uncia) 2 fél-obon (2 fél-uncia) = 35,001 g
1 fél-obon (semiuncia): 4 nehezék (drachma) lat (könting) = 17,5012 g
Nehezék (drachma): 3 terecs (srupulus) = 4,375 g
Terecs (srupulus): 20 szemer (granum) = 1,458 g
Szemer (granum): 0,0729 188 g-nak felelt meg.
Kilogramm-súlymennyiség font — libránban:
1 kilogramm: 1,7856 font (libra) vagy 57,14 fél-obon (semiuncia)
1 hektogramm: 0,1785 font (libra) vagy 5,71 fél-obon (semiuncia)
1 dekagramm: 0,0178 font (libra) vagy 0,57 fél-obon (semiuncia)
1 g 1 kcal 4 fokos víz súlya: 13,71 szemer (grana)

I decigramm: 1,37 szemer (grana)
 I centigramm: 0,13 szemer (grana)
 I milligramm: 0,01 szemer (grana)
 Folyadékmértékek:
 I liter = 0,7068 osztrák pint
 I osztrák pint = 1,41 478 liter
 I meszely = 0,35 369 liter
 I magyar itce = 0,84 586 liter
 Hosszmérték méterben:
 I láb: 12 hüvelyk = 0,316 méter; I hüvelyk 12 vonal = 0,026 méter; I vonal-linea = 0,00269 méter

Hosszmérték lábban:
 I méter: 1000 milliméter = 3,1637 láb
 I deciméter: 100 millim. = 0,3163 láb; I centiméter: 10 millim. = 0,3796 hüvelyk
 I milliméter = 0,4555 vonalnak felelt meg [5].

IRODALOM

1. *Huszár L.*: A pénzverés története. Budapest (1967)
 — 2. *Ürögdi Gy.*: Róma kenyere, Róma aranya. Budapest (1969) — 3. *Felletár E.*: Gyógyszerészet. Pesth (1866). — 4. *Magyar-Kossa Gy.*: Magyar orvosi emlékek. III. k. Budapest (1931) — 5. Magyar Gyógyyszerkönyv Pesth. (1871).

(Kadarkút, Somogy megye)

Érkezett: 1972. máj 11.

ANEKDOTÁK A NOBEL-DÍJASOKRÓL

Ref.: Öst. Ap.-Ztg. 25 (50), 944 (1971)

Egyetlen svéd álampolgái neve sem olyan világhírű, mint *Alfred Nobelé*. De bármily ismert és híres is a neve, ő maga mindig kerülte a feltűnést és a nyilvánosságot. Talán ez magyarázza, hogy személye körül nem keletkezett legenda vagy „Nobel-mítosz”. Pihenést és fáradságot nem ismert. Mindig csak munka: sem feleség, sem gyermek, sem barátok. Kedélyesség nélkül, sokszor betegségtől gyötörve, fájdalomtól kínozva, sötét borulásátával *Alfred Nobel* valóban nem lehetett vidám és derűs anekdoták alanya. Annál több viszont azoknak az anekdotáknak a száma, amelyek egyes Nobel-díjas tudósok személye körül világszerte keringenek.

Amikor *Theodor Mommsen* német történésznek (irodalmi Nobel-díj, 1902) 70. születésnapján kartársai, barátai, és volt tanítványai egy vaskos kötetet adtak át, mely saját történelmi tanulmányaikat tartalmazta, *Mommsen* kezébe vette a kötetet és fejcsóválva mondta: „Gyerekek, gyerekek, mennyi munkámba fog nekem kerülni, amíg mindezeket megcáfolom!”

Egy napon egészségtől és erőtől duzzadó páciens jelentkezett *Robert Koch* (orvosi Nobel-díj, 1905) rendelésében *Koch* kérdésére, hogy mi a panasza, így válaszolt: étvágyam, mint a farkasé, este fáradt vagyok, mint a kutya, éjjel úgy alszom, mint a mormota, csak megjegyezni nem tudok máj semmit: olyan az emlékezőképességem, mint egy macskáé. *Koch* nem késett a válaszal: „Ázt hiszem, tisztelt uram, hogy talán állatorvoshoz kellett volna fordulnia.”

Amikor *Knut Hamsun* (irodalmi Nobel-díj, 1920), a svéd király kezéből a kitüntetést átvette, barátai körében este hosszasan ünnepelte a nagy eseményt. Midőn végül felesége lefektette, csak a rendszalagot sikerült a frakkjáról levennie. *Hamsun* reggel teljes diszben ébredt ágyában, s a tükrőbe pillantva megrökönyödve kiáltott fel: „Szent egek, hát én egész éjjel a rendszalag nélkül aludtam?”

Albert Einstein (fizikai Nobel-díj, 1921) csak akkor vágatta le a haját, ha már nem halaszthatta tovább. Egy alkalommal — amikor arra rászánta magát — a borbélyüzlet éppen tele volt, azért várakozni kellett. Közben egy kisfiú sírva jött be, mert a pénzt, amit apjától nyíratkozásra kapott, elvesztette. *Einstein* megsajnálta a fiút és adott neki egy dollárt. A gyermek tetőtől talpig végignézte a tudóst és visszaadta a pénzt ezekkel a szavakkal: „Önök sokkal inkább van szüksége hajvágásra, mint nekem.”

Niels Bohr (fizikai Nobel-díj, 1922) Koppenhága közelében levő lakásában egyik barátja látogatását fogadta. A vendég roppant elesodálkozott, amikor látta, hogy az utcaajtó felett egy lópatkó van kiszégezve. Barátját, a híres atomfizikust ui nem tartotta babonás-

nak. Csodálkozó kérdésére *Bohr* ezt felelte: „Persze, hogy nem hiszek az ilyesféle humbugban, de azt mondták, akkor is használhat, ha nem hiszünk benne.”

George Bernhard Shaw (irodalmi Nobel-díj, 1925) az a Nobel-díjas, akivel kapcsolatban a legtöbb mulatságos történet kering. Tudvalevőleg rendkívül takarékos volt, sőt javíthatatlan zsugorinak tartották. Ez azonban a legkevésbé sem zavarta őt. Amikor egyszer pl. színházba menet egy koldus megállította és csekély almizsnáért esedezett, *Shaw* meglibbentette a kalapját és „sajtó” megjegyzéssel tovább ment.

Thomas Mann (irodalmi Nobel-díj, 1929) amerikai utazása során ebédre volt hivatalos Princetonban *Einstein* professzorhoz. A házigazda hosszasan és tudományos megalapozottsággal fejtegette neki a zseni mibenlétét. Amikor befejezte, *Mann* csak ennyit mondott: „Ezt én mind réges-rég tudom; én ugyanis zseni vagyok!”

Otto Hahn atomfizikus (kémia Nobel-díj, 1945) asszisztensével múzeumba látogatott el. Amikor a szomszédos teremben egy kollégáját pillantotta meg, félelődté a fiatal embert mondván: „Jöjjön hamar, ott látok egy tudós professzort, akit szívesebben elkerülnék.” Az asszisztens csodálkozva jegyezte meg: „De hiszen Ön is tudós professzor!” „Igen igen — válaszolta *Hahn* — de ha én másodpéldányban is megvolnék, magamnak is kitérnék az utamból.”

Albert Schweitzer (Nobel-békédíj, 1952) világszerte ismert volt az afrikai négerék iránt érzett rokonszenvéről. Egy európai nagyparas, akit bosszantott a tudós ilyen beállítottsága, egyik előadása után megkérdezte a professzort: „És mit tart Ön az európai civilizációról?” *Schweitzer* mosolyogva válaszolta: Az mindenesetre egy nagyszerű idea volna.”

Winston Churchill (irodalmi Nobel-díj, 1953) egy interjú alkalmával, amikor az iránt érdeklődtek, hogyan őrizhette meg késő öregségére is életerejét és egészségét, sűrű szivarfüstöt eregetve szivarjából eképp válaszolt: „Életem volt a következő: Ne dohányozz, amikor alszol, ne hagyj abba a dohányzást, amíg ében vagy, és ami a legfontosabb, semmi körülmények között ne szívj egyidejűleg egy szivarnál többet.”

Amikor *Ernest Hemingway* (irodalmi Nobel-díj, 1954) megkapta a hírt, hogy „Az öreg halász és a tenger” című novellájáért Nobel-díjjal jutalmazták, harsány nevetésben tört ki: „Éveken át dolgoztam a »Folyók felett és erdők mélyén« című regényemen. A kritika rendkívül kedvezőtlenül fogadta és úgy lerántotta, hogy hosszú időre elment a kedvem az írástól. Mikor később egyszer egy centem sem volt, elhatároztam, hogy gyorsan megírok egy novellát, hogy valamicske pénzhez jussak. Ez volt »Az öreg halász és a tenger«. Azóta vallom, hogy egy író legjobb ihletője a pénzhány” (066)

R. B.